

Darko Polšek: Uvod u sociologiju:

I – UVOD

Sociološka imaginacija

What a piece of work is man! how noble in reason! how infinite in faculty! in form and moving how express and admirable! in action how like an angel! in apprehension how like a god! the beauty of the world, the paragon of animals!

William Shakespeare
Hamlet (čin II, scena II)

Kada pomislimo na sva djela koja su ljudi tijekom povijesti činili u ime ljubavi, mržnje, časti, požude, da postignu moć, slavu, bogatstvo, priznanje... kada pomislimo na sva herojska i zvjerska djela koja su izvodili u ime ideala ljepote i dobrote, u ime božanstava, u ime pravde, kolektivnih ciljeva, iz niskih strasti, osvete... čini se da ćemo na sva ta raznolika ljudska ponašanja, djela i ostvarenja izuzetno teško moći primijeniti pojam "zakon" (u njegovom znanstveno-objašnjavačkom smislu - kao "logos", ili pak u normativnom smislu - kao "nomos"). Kada usporedimo tu raznolikost (i kada još k tomu zamislimo sve ono za što je čovjek još sposoban) s bilo kojim oblikom zakona, imamo dojam da će pri pokušaju objašnjenja svih tih ponašanja i djela, kao i u pokušaju određivanja normi o dopustivosti i primjerenosti određenih ponašanja i djela uvijek biti riječ o neprimjerenosti redukciji ljudskih sposobnosti, o zanemarivanju svih onih stvarnih i zamišljenih detalja koji tvore ljudsko postojanje. Goetheov poklič "Gdje da te zahvatim silna prirodo?" zasigurno još više vrijedi za društveni i povijesni život. Pa ipak, kako sugerira Goetheov suvremenik Heinrich von Kleist u svojoj priči "Teatar marioneta", u cijeloj toj raznolikosti možda postoji neki mehanizam, neki sistem kretanja.

"Raspitao sam se o mehanizmu kojim je moguće kontrolirati pojedinačne udove tih marioneta. On mi je odgovorio da ne trebam razmišljati o tome da lutkar tijekom različitih faza plesa marionete kontrolira svaki dio tijela. Svaki pokret ima svoj centar gravitacije. Dovoljno je kontrolirati tu točku u figuri. Udovi nisu ništa drugo doli klatna, oni se mehanički kreću po sebi, i ne treba im pridavati posebnu pažnju. Uvijek kada se središte gravitacije kreće po ravnoj crti, udovi opisuju krivulje... Ta je primjedba dijelom objasnila užitak koji sam doživio u kazalištu marioneta. Ali ja još uvijek nisam imao ideju kakav bi iz toga trebalo izvući zaključak... On je odgovorio: premda je lutkarsko zanimanje mehaničko i jednostavno, to ne znači da se može obavljati bez ikakve senzibilitnosti. Crta koju opisuje kretanje središta gravitacije bez sumnje je vrlo jednostavna i u većini je slučajeva ravna. Kada nije ravna, jednadžba te krivulje bit će prvoga reda, ili maksimalno drugoga. Ali čak i kada je drugoga reda, krivulja će biti jednostavno eliptična. Pa ipak, nastavio je, ta je crta u jednom drugom smislu vrlo misteriozna. Jer ona nije ništa drugo doli put plesačeve duše. On je posumnjao da se može postići ta crta ako se lutkarski majstor ne postavi u samo središte gravitacije marionete, drugim riječima, ako sam ne pleše. Meni su zanimanje lutkara prikazali kao prilično dosadan, tvrdio sam ja. Naprotiv, odgovori on, pokreti lutkarevih prstiju odnose se prema

pokretima marionete koja je za njih privezana na vrlo složen način, nešto poput veze brojeva i njihovih logaritama, ili asimptoti i hiperbole. Kazalište lutaka nije samo sposobno za viši razvoj... kada bi neki izumitelj stvorio marionetu prema njegovim specifikacijama, tvrdio je, on bi mogao prikazati ples kojemu nijedan ples, čak ni najtalentiranijeg plesača našega vremena ne bi bio ravan.”

Vjerojatno ne bi bilo pogrešno reći da dobar sociolog i pravnik, poput majstora Kleistovog kazališta marioneta, pokušavaju pronaći centre gravitacije ljudskih pokreta. Nema ničega proturječnog u pokušaju da se objasnimo “centre gravitacije” pokreta i da istodobno uživamo u njihovom estetskom dojmu; da shvatimo motive ljudskih djela i da raspoznamo bogatstvo kojim se ti motivi manifestiraju u stvarnosti, da shvatimo stvarnost i pojedinačnost ljudskih djela i da na njih ne primijenimo određene kriterije postupanja, i naposljetku, da spoznavanjem tih pravila, i sami ne pokušamo biti kreativni.

Svaka znanost, pa tako i sociologija, čini upravo to: ona pokušava bogatstvo pojavnih oblika stvarnosti svesti na određena načela. Ali sociolog, za razliku recimo od fizičara, ima još jedan dodatan zadatak: on mora biti i poput Kleistovog lutkara koji izvodi ples marionete: njegov zadatak nije samo da shvati mehanizam kretanja svojih lutaka. Vrlo često, on je u situaciji da stvara “ples”, on svojim objašnjenjima utječe na stvarnost i postane dio “igre”. Vrlo često, “pravila igre”, Kleistov odnos brojeva i njihovih logaritama, asimptota i hiperbole, postoje tek u sociološkoj glavi. Kategorije koje će sociolog koristiti bit će tek grublje ili finije mreže za dohvaćanje ljudske stvarnosti, a same te mreže bit će konstrukcije za jednokratnu ili višekratnu upotrebu; bit će to ljestve koje ćemo, kako kaže filozof Ludwig Wittgenstein, odbaciti jednom kada se njima popnemo. Student sociologije, nakon što dovrši svoj “tečaj”, moći će sam odlučiti hoće li te ljestve s kojima ćemo ga upoznati, iskoristiti u nekim drugim prilikama, ili će možda – jednoga dana – odlučiti napraviti neke slične, po uzoru na one upoznate.

Zadatak sociologa stoga je višestruk: on mora pokušati spoznati mehanizme društvenog događanja, koji su, priznajmo, vrlo fluidni jer je stvarnost na koju se oni odnose još fluidnija. Na njemu je zadatak da prosudi u kojoj su mjeri novi događaji, i novi oblici društvenog udruživanja, ponašanja i djelovanja “isti” kao i neki prethodni, a u kojoj su mjeri “novi” i dosad nepoznati. Drugim riječima, on će morati odlučiti je li neki događaj koji treba objasniti tipičan, ili pak na nj treba primijeniti neku drugu mrežu ili matricu. Posve je moguće da za takvo odlučivanje nema pravila, i da je (kako je tvrdio filozof Immanuel Kant u svojoj *Kritici moći suđenja*) podređivanje pojedinačnog događaja pod neko opće pravilo i samo po sebi jedan kreativan - “kleistovski” zadatak. Ali čak i kada bi taj zadatak bio riješen, naime kada bi za svako ljudsko ponašanje postojala neka načela pod koje ih možemo podvesti, sociologa će snaći posve novi i bitno različit zadatak. On će dodatno morati odlučiti u kojoj su mjeri ljudi marionete, a u kojoj su mjeri autonomne osobe sposobne za vlastito razmišljanje i odlučivanje. Kako se čini da ljudi po definiciji nisu marionete, sociolog će morati odlučiti u kojoj se mjeri mora poistovjetiti s pojedincem ili grupom čije ponašanje želi objasniti, i koliko se mora uživjeti u situaciju koja je druge ljude navela na određeno ponašanje. To uživljavanje bit će mu katkada

(ili pak vrlo često) potrebno za razumijevanje onih pojedinačnih odluka i djela, poput primjerice Napoleonove odluke da se ne napada lijevo krilo vojske Svete alijanse na bitki kod Waterlooa, kako bismo “razumjeli situaciju” i sve posljedice takvih odluka. I premda su koristi takvog uživanja razmjerno jasne, niti u tome nema pravila. Kada su primjerice neki sociolozi potajno ispitivali marginalne skupine – kriminalce, prostitutke, homoseksualce ili prosjake na ulici, njihovo uživanje nije moglo, niti smjelo biti potpuno. U slučaju potpune identifikacije s predmetom proučavanja, nestao bi naime razlog njihova proučavanja: a to je po mogućnosti objektivno i nepristrano zapisivanje i tumačenje. Ukratko, sociolog će osim odluke o tome koliko je ponašanje “tipično” ili “novo”, koliko je autonomno ili “manipulirano”, morati održavati i ravnotežu između nepristranosti i angažmana, između objektivnosti i potrebe za razumijevanjem detalja.

Početkom XX stoljeća u socijalnoj filozofiji, u djelima filozofa Wilhelma Diltheya, Martina Heideggera i Georga Gadamera razvila se teorija tumačenja ili tzv. hermeneutika. Hermeneutičari starije generacije (primjerice Dilthey, ili njegov učenik sociolog Max Weber) smatrali su da je u društvenim znanostima potrebno “uživanje” kako bi se postiglo točno razumijevanje ili tumačenje ljudskih djela. Hermeneutičari novije generacije (Heidegger, Gadamer, Richard Rorty) tvrdili su međutim, da proces tumačenja zapravo moramo shvatiti kao proces samospoznaje. Pri tumačenju (i razumijevanju) drugih djela, mi zapravo koristimo vlastite prosudbe, interese, vrijednosti i stavove, i oni će se ogledati u tumačenju drugih. “Drugi” su nam dakle samo sredstva za razumijevanje samih sebe, i nema smisla govoriti o “objektivnosti”. Sociolog stoga pri tumačenju tuđih djela mora održavati još jednu, vrlo labilnu ravnotežu: između iluzije postizanja “objektivnosti” pomoću uživanja, i posve relativističkoga zaključka da pri tumačenju stvarnosti uvijek konstruiramo stvarnost po uzoru na same sebe.

U svim tim slučajevima, sada je to već jasno, “održavanje ravnoteže” kako ne bismo zapali u pogreške ekstremnijih pristupa, bit će kreativan postupak. Ono zahtijeva određeno iskustvo s društvenom stvarnošću, i, kao i u svakoj znanosti, određeni trening u objašnjavanju. Istina je međutim, da ti uvjeti neće garantirati ni ispravnost ni originalnost sociološkog tumačenja.

Ali, sada, kada to imamo na umu, možemo se vratiti u društvenu stvarnost, za koju smo rekli da je ionako toliko bogata da je barem ispočetka ne moramo dodatno komplicirati metodološkim poteškoćama.

*****

*Ako je svijet tako složen,
kako znanost može biti
tako jednostavna?*
Paul Feyerabend

Pojedinačno i opće u sociologiji

Dana 11. rujna 2001. godine na dva nebodera World Trade Centra u razmaku od jedan sat srušila su se dva oteta putnička aviona. Nedugo potom, od goleme temperature pri izgorijevanju kerozina, dvije najviše zgrade na svijetu, najveći simboli svjetske trgovine i moći, pretvorili su se u prah – ili točnije u gomilu željeza. Pri rušenju i spašavanju, poginulo je više od 50.000 ljudi. Organizator toga djela, kao i sličnoga napada na Pentagon istoga dana, bila je muslimanska teroristička skupina Al Khaida, pod vodstvom Osame Bin Ladena. Taj dan i taj događaj u svijesti većine stanovnika svijeta, koja je cijeli tijekom događaja promatrala posredstvom televizijskih medija, obilježio je «pravi» početak 21. stoljeća. Po svojem značaju u kulturnom mjerenu vremena, ili društvenom pamćenju, istovjetan je ubojstvu prijestolonasljednika Franje Ferdinanda u Sarajevu neposredno prije izbijanja Prvog svjetskog rata 1914. godine.

Premda je od rušenja zgrada u New Yorku prošlo neko vrijeme, ljudi se i dalje pitaju: zašto je to netko učinio? Kakve je motive mogao imati? Kako su to teroristi izveli? Kako je moguće da najrazvijenija zemlja svijeta, s najrazvijenijim tajnim službama i najjačom vojskom nije uspjela predvidjeti ili spriječiti taj događaj? Kako to arhitekti zgrada i spasitelji nisu predvidjeli? Što se moglo dogoditi da su se pri rušenju zgrada urušili i temelji, kanali prema New Jerseyu, ili zalihe otrovnog plina freona za hlađenje zgrada? Nadalje, kakve je posljedice taj događaj imao na svjetsku ekonomiju i trgovinu? Na geopolitičke i vojne odnose? Na integraciju muslimana u Aziji? Na vanjsku politiku europskih zemalja? Na sukobe na Bliskom istoku? Na američku ideologiju slobode tržišta i pravnu jednakost? Kako su vlade SAD-a i drugih zapadnjačkih zemalja počele tretirati muslimanske manjine u drugim zemljama? Što su preživjeli ili preživljavali građani New Yorka u to vrijeme? Tko im je pomagao? Zašto su čistači ruševina krali ostatke obližnjih, neurušenih grandioznih hotela? Što se događalo poslije toga događaja?

Socijalne mreže i totalni fenomeni

Odgovori na sva ta pitanja dio su predmeta proučavanja sociologije. Bilo da smo toga svjesni li ne, na sve nas taj je događaj posredno utjecao. Na događaj su reagirali svi svjetski vođe, uključujući i hrvatske; Hrvatska je vojska stavljena u stanje pripravnosti; cijene nekih artikala na svjetskom, pa i hrvatskom tržištu su za trenutak rasle, a vrijednost poduzeća je padala. Taj je događaj, ne samo zbog izravnog televizijskoga prijenosa, pokazao kako se događaji u nekim udaljenim krajevima svijeta, koji uključuje različite, nama zemljopisno udaljene narode i socijalne skupine, dijelovi jedne guste i isprepletene *socijalne mreže* koju tvorimo i mi, našim svakodnevnim ponašanjem ili organizacijom u institucije. Neki teoretičari, poput francuskih sociologa Marcela Maussa (Marsela Mosa) i Georga Gurwitscha (Žorža Gurviča) takav događaj ili fenomen zovu *totalnim fenomenom* ili *totalnom društvenom činjenicom*, jer obuhvaća niz društvenih pitanja i odgovora, opisa i objašnjenja, pretpostavki, predrasuda, perspektiva i odluka. Pri opisu toga događaja, za pronalaženje njegova uzroka i njegovih posljedica potrebno je razumjeti nešto o ekonomiji (na primjer, zašto je WTC simbol svjetske trgovine, ili kako se rušenje zgrada manifestiralo na tržište dionica na Wall Streetu i na svjetsku ekonomiju), nešto o psihologiji (primjerice, kakav zločinački um može smisliti tako detaljan plan masovnoga ubojstva), nešto o religiji (kako to da je takvo zlodjelo izvela baš muslimanska vjerska ili

socijalne mreže

totalni fenomen, totalna društvena činjenica

teroristička skupina), nešto o kulturi i civilizaciji (zašto je predmet napada bio upravo New York, zašto su počinitelji u nekim zemljama proglašeni idolima), o povijesti, o ratovanju, medijima, tehnologiji, i naposljetku, nešto o *sociologiji u užem smislu riječi* (na pr. kako se obično uspostavljaju, koordiniraju i organiziraju terorističke ili druge organizacije, kakve su manifestacije solidarnosti žrtvama iskazivali njihovi sugrađani ili druge nacije, kakve su reakcije velikih sila na takve događaje). Za takve je događaje, kako kaže američki antropolog Clifford Geertz potreban tzv. *podroban opis*, koji će uključivati sve razine ili slojeve objašnjenja, jer nijedno posebno područje ne iscrpljuje sve odgovore, odnosno zato jer je odgovor iz jednoga opisa potreban za razumijevanje drugoga. Tako spomenuti akt primjerice nećemo «razumjeti» ako podrobno ne opišemo njegovu religijsku, ekonomsku, psihološku, kulturnu, političku pa čak i simboličnu pozadinu.

Predmet i definicija sociologije

Predmet *sociologije u širem smislu* riječi jest sve što ljudi rade. Ali takva je definicija isuviše široka. *Sociologija* je znanstvena disciplina koja primarno proučava ljudska ponašanja koja se tiču *drugih ljudi*, te djela kojima se stvaraju društveni odnosi i njihove manifestacije, poput institucija. Sociologija proučava oblike institucionaliziranja društvenih odnosa, u skupine, narode, klase, kaste i dr., načine na koji se takve skupine institucionaliziraju kao države, radne organizacije, građanska udruženja, političke stranke, odnosno načine na koji se one pomoću određenih *vrijednosti* ili *skupova ideja* stvaraju i održavaju na životu.

Za mnoge je laike sociologija tek uobličeno i kategorizirano iskustvo koje nam pruža svakodnevni život. Premda je to često točno, kategorizacija fenomena «zdravoga razuma» nije najbitniji zadatak sociologije. Najbolji primjeri socioloških studija upravo su primjeri začudnih objašnjenja nečega što nam se čini poznatim. Mnogi sociolozi istražuju upravo fenomene koji nam se čine najpoznatijim.

Zamišljene i stvarne skupine, Thomasov teorem, društvene činjenice i samoispunjavajuća proročanstva

Kako se ne mogu izravno «vidjeti», sve su društvene skupine u izvjesnom smislu *zamišljene*. Intenzitet veza među ljudima, pogotovo u skupinama, ovisi o tome koliko se članovi te veze ili skupine smatraju dijelom jedne cjeline, i skupina prestaje postojati ako je ljudi ne doživljavaju kao svoju, odnosno ako ne doživljavaju drugu skupinu ljudi kao cjelinu koja na njih vrši određenu zamišljenu ili stvarnu «prisilu».

Prema američkom sociologu Ivo Thomasu (Ajvo Tomas), «stvari koje su zamišljene po svom karakteru, stvarne su po svojim posljedicama», ili prema klasičnoj formulaciji tzv. **Thomasova teorema**, «situacija koja se definira kao stvarna, postaje stvarna po svojim posljedicama». Thomas je želio reći da se naši strahovi, naša nadanja, zablude i općenito imaginarne kategorije, pretvaraju u nešto stvarno time što posljedice naših mišljenja i stavova doista počinju na nas vršiti prisilu i kanalizirati naša daljnja djelovanja. Drugim

sociologija
u užem
smislu
riječi

podroban
opis

Sociologija
u širem
smislu
riječi

riječima, ako sebe definiramo kao člana određene skupine, onda ta skupina sa sociološkoga stajališta *de facto* jest naša, jer ćemo i mi i ostali članovi skupine osjećati «posljedice» radnji kojima želimo pripisati svoj ili tuđi socijalni identitet. Ljudi međutim često zaboravljaju «imaginarni» karakter socijalne pripadnosti, te smatraju da imaginarne veze ili intencije pojedinaca imaju neovisno postojanje, da su kategorije klase, rase, kaste i drugih skupina «objektivne». Premda nam nije namjera poricati objektivnost pojedinih socijalnih kategorija, za sociologe je često korisnije i produktivnije pretpostavljati da stvarnost društvenih fenomena kreiraju ljudi.

Francuski klasik sociologije Emile Durkheim (Emil Dirkem) govorio je o takvim fenomenima kao o *društvenim činjenicama*. Primjerice, brak je veza dvoje ljudi koja najčešće nema vidljivih manifestacija, ili ih ne mora imati, ali time što obvezuje ili «pritišće» pojedince da djeluju na određen način, time što ga pojedinci doživljavaju kao nešto «stvarno», ona postaje stvarna činjenica koja se može analizirati kao empirijska činjenica. Isto vrijedi i za druge skupine, za nacije, klase i sl.

Thomasov je teorem u sociologiji važan i po još nekoliko vrlo bitnih hipoteza. Jednu od njih neki, primjerice austrijsko-britanski filozof Karl Popper, nazivaju «*proročanstvima koja se sama ispunjavaju*». Primjerice, ako mislimo da Hrvatska nikada ne može dostići razvijenost zapadnih zemalja, onda će se ljudi vrlo vjerojatno ponašati tako da to uistinu nikada ne postignemo. Ili ako se svrstamo u kategoriju lošijih učenika, vjerojatno ćemo zbog manje motivacije doista i postati lošiji učenici. Drugu, sličnu hipotezu možemo nazvati «*nenamjeranim posljedicama ljudskih djela*». Izraz takvoga djelovanja najvidljiviji je na tržištu dionica. Ako većina vlasnika dionica smatra da će vrijednost njihovim dionicama početi padati, i ako odluče prodati svoje vlasničke uloge, oni će nenamjerno postići upravo to da vrijednost dionica doista počne padati. Samoispunjavajuća proročanstva i nenamjeravane posljedice ljudskih djela česta su pojava u sociologiji, i jedan je od zadataka društvenih znanosti i sociologije da ispituju upravo odnos između namjera i njihove stvarne manifestacije.

Trajnost društvenih odnosa

Društveni odnosi mogu biti privremeni ili trajniji. Kada se bavi *kratkotrajnim* društvenim odnosima, poput susreta s nepoznatom osobom na ulici ili kada kupujemo novime, sociologija, a posebno nekoliko njezinih pravaca, poput *simboličnog interakcionizma*, *fenomenologije* ili *etnometodologije*, proučava:

- a. postoje li pravila ponašanja i za takve interakcije ili susrete?
- b. na koji se način uspostavljaju pravila, ili kako u skupu mogućih ponašanja odabiremo upravo ono koje smatramo primjerenim za danu situaciju? Znamo li što je «primjereno» u nekoj situaciji, i kako to znamo?
- c. da li prošlo iskustvo u takvim privremenim i kratkotrajnim odnosima utječe na naša očekivanja prema ponašanja drugih prema nama?
- d. koristimo li posebne vrste govora, u koje treba uključiti i mimiku, tjelesne znakove, prostorni raspored ili udaljenost, kako bismo drugoj

osobi u interakciji, sugovorniku, suigraču, uputili neku «poruku»? Koristimo li se pri tom onime što sami smatramo «pravilom» ili onime što druga osoba smatra «pravilom» ili «pravilnim ponašanjem»?

- e. Kako se predstavljamo tj. kako želimo da nas drugi vide? Imamo li doista veliko područje slobode u izboru našeg ponašanja ili predstavljanja? Možemo li «glumiti»? Ako da, kada i zašto to radimo?
- f. Kako prepoznamo da li netko «glumi» ili je ponašanje autentično?
- g. Koliko je osoba, subjekata ili *aktera* uključeno u interakciju?
- h. U kakvim okolnostima kratkotrajni društveni odnosi, susreti ili «interakcije» mogu postati dio trajnog obrasca ponašanja, i kada se ti susreti prekidaju?

Kada je riječ o dugotrajnijim društvenim odnosima, sociologija, a posebno neki njezini pravci poput *marksizma* i *funkcionalizma*, proučava:

- a. kako se održavaju skupine i društveni sistemi?
- b. Kakve vrste normi moraju postojati da bi se skupine održale?
- c. Na kakve se načine strukturira skupina? Postoji li hijerarhija ljudi i vrijednosti? Kako se ljudi kreću na socijalnoj skali? Kakva sredstva koriste kako bi se penjali na društvenoj ljestvici, i što im nedostaje (što ne zadovoljavaju) ako na njoj padaju?
- d. Što tvori društveni poredak? Kako on nastaje i kako se ruši?
- e. Tko ima moć? Na koji se način ta moć distribuira u skupini? Kako se ona održava (nasilno, uvjeravanjem ili na neki drugi način)?
- f. Kako se stiče status (rođenjem ili zaslugom)? Kakav je odnos statusa i uloga? Kako se usklađuju različite uloge koje pojedinac ima u većoj skupini?
- g. Kakav je odnos nekog društvenog sustava prema socijalnoj ili prirodnoj okolini? Je li sustav prilagođen okolini? Kada se narušava društveni sustav? Što se zbiva ako jedan dio sustava zakaže? Što čini ravnotežu sustava?
- h. Koliko je intenzivna integracija skupine? Što integrira, a što dezintegrira skupinu? Kada nastaje dezintegracija?
- i. Kako se skupine bore za nadmoć? Kakva sredstva koriste za borbu? Što integrira nadređenu skupinu ako se u njoj skupine bore za nadmoć?

Mikrosociologija i makrosociologija

Neki sociolozi misle da trajnost skupine ovisi o njezinoj veličini, odnosno da se upravo spomenuta podjela podudara sa podjelom na *mikrosociologiju* i *makrosociologiju*, naime s podjelom *po veličini* skupine. Ali to nije tako. Primjerice gomila je skupina bez strukture, i u pravilu je sastavljena od pojedinaca koji se u istom broju i svojstvu više neće sastati. Ili obrnuto, bračna zajednica ili obitelj je vrlo strukturirana premda se može sastojati od dva ili tri člana, i donedavno je obično trajala do kraja života njezinih članova. Čovjeka kojega na ulici pitamo «koliko je sati» niti ne poznajemo, i naša «veza» traje nekoliko sekundi. A neke velike skupine poput država mogu trajati i desecima stoljeća.

Mikrosociologija je podvrsta sociologije koja se bavi malim skupinama, obiteljima, učeničkim udruženjima, razredima, «klanovima». *Mikroproblemi*

vezani su za odnose u tim manjim skupinama, probleme u obiteljima, kriminalno ponašanje, mentalne bolesti i njihovo tretiranje, samoubojstvo, alkoholizam, narkomaniju i sl. Međutim, *mikrosociologija* se češće definira prema metodama koje se koriste u analizi tih odnosa. Jedan od tipičnih primjera mikrosociološkog istraživanja jest izrada tzv. *sociograma*, ideje do koje je došao američki sociolog Moreno. Na primjer, ako profesor želi znati na koji način da po klupama rasporedi učenike u razredu, on ih može zamoliti da na listiću papira napišu s kim bi najradije sjedili. Ako poveže crtama brojeve osoba koje su predale papirić s brojevima izabраниh osoba, dobit će «sociogram», tj. strukturu razreda iz koje će biti vidljive «imaginarne» interakcije među učenicima. U nekim slučajevima, na pr. prilikom odabira parova u vojnim avionima ili u policijskim patrolama, sociogram može biti vrlo koristan.

Makrosociologija je vrsta sociologije koja se bavi globalnim društvenim sustavima, odnosima među civilizacijama, kulturama, narodima, rasama, državama, religijama i drugim većim skupinama. Ona se bavi nizom problema koje smo naveli u odlomku o trajnijim skupinama. Obično se uz spomenute probleme *makrosociološkima* nazivaju i populacijsko-demografski, zaostajanje u razvoju, militarizam i rat, ekonomska nejednakost i siromaštvo, rasizam, seksizam, problemi školstva, zdravstva i sl. O metodama svojstvenim makrosociološkim istraživanjima govorit ćemo kasnije, ali obično su makrosociološke teorije vrlo općenite i često nedovoljno specifične.

Primjerice, četiri godine prije rušenja dva tornja WTC, američki politolog Samuel Huntington (Semjuel Hantington) u svojoj knjizi *Sukob civilizacija* tvrdio je da će se glavni sukobi u svijetu voditi prema načelima religijske tradicije u populacijama, odnosno da će do glavnih sukoba u budućnosti dolaziti između religijski različitih civilizacija. Huntington je tvrdio da danas u svijetu postoji devet takvih civilizacija (zapadna, latinoamerička, afrička, islamska, kineska, hindu, pravoslavna, budistička i japanska). Premda takve analize često mogu biti instruktivne, pa čak i predviđalački ispravne, one su obično kategorijalna «pila» koja reže isuviše grubo. Tako po Huntingtonu primjerice katolička i protestantska religija predstavljaju jednu civilizaciju, katoličke zemlje Južne Amerike ipak predstavljaju posebnu civilizaciju.

Podjela *društveno-ekonomskih formacija* u djelu klasika njemačke sociologije Karla Marxa slične je makrosociološke vrste. Marx je povijest podijelio prema klasnoj podjeli «sredstava za proizvodnju» na društveno-ekonomske formacije primitivnog komunizma, robovlasništva, feudalizma, kapitalizma i socijalizma. Međutim, i ta je makrosociološka kategorizacija isuviše gruba. Primjerice, današnja Kina ima komunistički društveni poredak, ali kapitalistički ekonomski poredak. Ili, Britansko carstvo u Viktorijansko doba, bilo je tipičan primjer kapitalističkog uređenja, ali se često na karipskim plantažama šećerne trske služilo ropskim radom ili pak trgovinom robljem.

Slično vrijedi i za podjele modernih i predmodernih društava u djelu Anthonyja Giddensa (Entoni Gidns) koji predmoderna društva dijeli na lovačko-sakupljačka, stočarska i agrarna, i neindustrijske civilizacije, i za brojne druge

društvene znanstvenike, povjesničare i sociologe poput Oswalda Spenglera, Toynbeeja, Parsonsa, i druge.

Poput zemljopisnih karata velikih razmjera, makrosociološke podjele i teorije najčešće nam služe kao osnovna orijentacija u socijalnom prostoru i vremenu. One najčešće nisu zamišljene da objasne potankosti socijalnih interakcija u nekom društvu. Za to će nam biti potrebna preciznija istraživanja.

Formalnost skupina

Osim trajnosti i veličine, sociologija proučava i «formalnost» skupine, te ih dijeli na *formalne* i *neformalne*. Osnovni kriterij podjele formalnih i neformalnih skupina jest prisutnost ili odsutnost kodificiranih (zapisanih, sankcioniranih, legaliziranih) pravila ponašanja u skupini. Neprihvatanje naredbi u vojsci podrazumijeva sankcije. Pravila ponašanja (često i izvan službe) zapisana su i trebala bi biti poznata svakom članu skupine. Vojska je u tom smislu *formalna* skupina ili organizacija. Ali neprihvatanje naredbi prijatelja ne podrazumijeva izravne sankcije. Najčešće takva pravila među prijateljima ne postoje, ili barem nisu zapisana. Skupina radnika u nekoj organizaciji (recimo u Sjedinjenim državama) može se sastati na nekoj «bottlin» («donesi bocu») ili «potlach»¹ («donesi jelo») zabavi, ali nedonošenje jela ili pića obično neće uroditi sankcijama. Takve su skupine *neformalne*.

Isti pojedinci mogu tvoriti i formalne i neformalne skupine. Na radnome mjestu, oni mogu organizirati formalnu skupinu, a na zabavi neformalnu (premda najčešće takva zbrka u pravilima ne završava dobro). Isto tako, često se neka formalna ponašanja u skupini podrazumijevaju, premda nisu zapisana. Kastinska društva su vrlo formalna, premda, primjerice u Indiji, načela na kojima se grade kaste nisu legalizirana. Stoga često postoji razlika između socijalnih formi (i sankcija) i legalnih tj. pravnih formi (i sankcija), odnosno između socijalno formalnih skupina, i pravno formalnih skupina.

Intenzitet veza: zajednica i društvo, mehanička i organska solidarnost

Neki klasici sociologije, posebno tzv. *formalisti*, primjerice Ferdinand Toenies, i Georg Simmel, isticali su bitne razlike između *zajednice* i *društva*. Zajednica je oblik udruživanja koje najčešće obilježava krvno srodstvo ili zamišljeno krvno srodstvo, intenzivne veze, i velika solidarnost. Svaka osoba u zajednici svoj *status* (položaj) stiče rođenjem odnosno ulogom koju ima u već predodređenoj socijalnoj hijerarhiji, tj. biološki. Društvo je veća skupina u kojoj se temelji na ugovoru, tj. na dobrovoljnom prihvaćanju određenih dužnosti i obaveza, najčešće na temelju reciprociteta.

Struktura i akcija

---

¹ Potlach je inače običaj indijanskog plemena Kwakiutl u zapadnoj Kanadi, koji obilježava obilje darova koje drugi klanovi ili predstavnici drugih plemena donose poglavici Kwakiutla. Na ritualu potlach poglavica *uništava* dobivene darove, kako bi pokazao da mu oni nisu potrebni, ali za uzvrat priređuje najraskošniju gozbu koju si može priuštiti.

Većina teorijskih sociologa govori o skupinama ili društvenim sustavima kao o «realnim» stvarima, kao o entitetima koji postoje neovisno o volji pojedinaca koji tvore skupinu. Primjerice, tržište postoji čak i ako odlučim da neću ništa kupovati i prodavati. Ali će prestati postojati ako svi odluče isto.

Sociologija i druge društvene znanosti

Definiciju koju smo pružili na početku, o sociologiji koja se bavi svime što ljudi rade, vjerojatno bi mogle prihvatiti i druge društvene znanosti kao *svoju* definiciju. Premda pedagoško načelo «tko mnogo dokazuje ne dokazuje ništa», vjerojatno vrijedi univerzalno, za društvene je znanosti podjela na discipline štetnija negoli za prirodne. U vrijeme sve obimnije znanstvene građe, rješenja društvenih ili teorijskih teškoća danas često možemo naći u drugim disciplinama, a da stručnjaci primjerice u sociologiji, pravu, ekonomiji ili psihologiji za njih uopće nisu čuli. Kako je većina društvenih znanosti relativno novijeg datuma, donedavno se većina društvenih znanosti trudila da pronađe za sebe karakterističan predmet ili metodu istraživanja. Ta stoljetna tradicija uglavnom se nastavlja i danas na štetu teorije i na štetu društva. Umjesto da pokušamo pružiti definiciju drugih društvenih znanosti, kako bismo razgraničili teritorij sociologije, pokušat ćemo prikazati velike teorije koje se obično smatraju karakterističnim za neke druge discipline. Vidjet ćemo da je mnogo plodnije interdisciplinarno pristupiti problemima.

Sociologija i filozofija. Mnoge su se društvene znanosti razvile iz filozofije, ali ta «rodbinska» povezanost sve više slabi. Auguste Comte, «osnivač» sociologije, pružio je shemu razvoja uma, prema kojoj se on razvija od teološke, preko metafizičke, u pozitivno znanstvenu fazu. Ta je shema nalik na mnoge prosvjetiteljske sheme razvoja uma i društva, poput Hegelove ili Condorsetove, i danas su te teorije uglavnom stvar povijesti. Međutim, razmotrimo primjer teorije Nicolaa Machiavellia, iz 16. stoljeća, koja se obično smatra filozofskom. Machiavelli, u svojem djelu *Vladar*, pokušava pružiti praktična načela vladavine: što znači dobro vladati? Premda je Machiavelli renesansnim vladarima preporučao uglavnom brutalne metode, poput «Čim osvojiš vlast, ne biraj sredstva da je zadržiš. Nekoliko glavnih konkurenata pobij, kako bi zastrašio podanike i konkurente», po čemu se ta teorija pod imenom makjavelizam danas koristi za određen, brutalni tip vlasti, pitanje o tome što znači dobro vladati, aktualno je sociološko i politološko pitanje. Makjavelizam stoga u sociologiji služi kao opis jedne vrste vlasti. Mnoge filozofske teorije i danas inspiriraju društvene procese, i kada je riječ o makrosociološkim teorijama, one su često isto tako apstraktne i spekulativne kao i niz filozofskih.

Sociologija i povijest. Sociologija je nekoć bila zamišljena kao «logija» (od grč. logos – zakon, um) tj. kao disciplina koja će utvrđivati zakonitosti društvenoga razvoja kroz povijest. Stoga su prvi sociolozi pokušavali pronalaziti pravilnosti u povijesnome tijeku, poput drevnih povjesničara, Herodota, Tukidida i dr. Danas ta zadaća sociologije, prema kojoj bi povijest (res gestae) trebala «sakupljati podatke», a sociologija ih kategorizirati i stvarati generalizacije (historiae rerum gestarum), više nije u prvome planu. Svakako da se sociolozi, kao uostalom i povjesničari i dalje bave usporedbama različitih režima i društvenih sustava, ali današnju vezu između povijesti i sociologije bolje ćemo ilustrirati jednom suvremenijom povijesnom teorijom, tzv. Annales (Anal) škole, čiji su predstavnici Jacques Le Goff (Žak Le Gof), Fernand Braudel (Brodela), Marc Bloch (Bloh), drugi. Prema Annales školi, nije dovoljno proučavati samo povijesne događaje, utvrđivati datume zbivanja, ili pratiti biografije velikih ličnosti. Za pružanje slike jednoga razdoblja potrebno je pružiti brojne detalje svakodnevnog života u razdoblju koje opisujemo, shvatiti socijalna pravila koja su slijedili, kojim su se tehnikama služili, na koji način prenosili znanja drugim ljudima i generacijama i sl. Primjerice, u nedavnoj objavljenj studiji Emmanuela Le Roy Laduriea (Laduri), *Saint-Simon i dvor Luja XIV*, detaljno se opisuju razna pravila socijalne hijerarhije: tko je smio sjediti za stolom u naslonjačama s ručkama, bez ručki, ili na običnim stolcima bez naslona, kako pri ručku, a kako na večeri; kako su se pomicali hijerarhije ako je kralj, vice-kralj, ili netko drugi bio odsutan; u kojim prilikama su za stolom smjeli sjediti crkveni velikodostojnici (ne-plemičkog, ali francuskog podrijetla, ili neke druge kombinacije podrijetla); tko je smio pratiti kraljicu, a tko je češljati u budoaru, tko je pratio kraljevu ljubavnicu i u kojim prilikama, koliko je paževa smjelo posluživati večeru kod prijestolonasljednika, a koliko kod nekog markiza itd. Ladurieova studija, premda se smatra povjesničarskom, pokazuje tipičan sociološki interes za detalje, hijerarhiju vrijednosti, odnos moći u svakodnevnim situacijama, i za brojne druge sociološke detalje.

Sociologija i antropologija. Antropologija (tzv. kulturna antropologija) nastala je iz studija sociologije, pa je mnogi danas i dalje smatraju dijelom sociologije. Početno, njezin je predmet bio proučavanje malih, plemenskih zajednica. Studije Bronislawa Malinowskog na Trobrijandskim otocima u knjizi *Argonauti zapadnog Pacifika*, pogovovo njegovi opisi običaja *kula*, trgovačkih i socijalnih transakcija između stanovnika moreplovaca malih atolskih otočića, običaja kojim su se robe mijenjale za ženidbene družice, postao je primjer pronalaženja socijalnog sistema u kaotičnim zbivanjima za neznanstveno oko. Studije Margaret Mead Arapeša, Mudugumora i Čambula u Polineziji donedavno su služile kao uzor sociološkog istraživanja kako različite kulture na različite načine mogu oblikovati temperament i spolni identitet. Istraživanja sjevernoameričkih indijanaca Ruth Benedict, bila su primjer kako se tvore različiti «obrasci ponašanja». Značaj takvih antropoloških istraživanja navika i običaja plemena za sociologiju bio je tako velik, da su ubrzo antropolozi počeli tvrditi da je sociologija dio antropologije. Bilo kako bilo, (kulturni) antropolozi danas sve više proučavaju velika društva, pa čak i globalna. Ponajbolji primjer je niz studija Indije Marvina Harrisa, *Krave...*, u kojima autor, između ostaloga pokušava dokazati kako svetost krava kod Hindua ima ekonomsko opravdanje. Hindusi ne jedu krave, jer bi ih ubrzo posve uništili. Da ih ne unište, proglasili

su ih svetima, tabuom. Bez obzira na istinitost te teorije, jasno je da se ta antropološka teorija i po teorijskoj razini i po širini problematike može slobodno svrstati uz bok brojnih socioloških objašnjenja kastinskog sustava ili religijskih odlika.

Sociologija i pravo. Neki veliki sociolozi, poput *Durkheima* ili *Levi-Straussa* (Levi-Strosa) bili su po struci pravници. Durkheim je svoju teoriju društvene solidarnosti oblikovao i kao analogiju pravnoj teoriji o porijeklu i kategorizaciji sankcija. U različitim teorijama, pravo se smatra oblikovanjem onoga što već postoji u «ćudoređu», drugim riječima ono je svojevrsna kodifikacija normi i vrijednosti koje neko društvo već prakticira. Katkada se odnos sociologije i prava formulira na obrnuti način: pravo normira skup raznolikih ponašanja koja postoje u društvu. Čini mi se da nije posebno važno koja disciplina u tom odnosu ima primat. Međutim, jedna je filozofsko-pravno-sociološka teorija toliko iznimno značajna za sociologiju i pravo da je svakako valja spomenuti: to je tzv. teorija društvenog ugovora, koju su na različite načine formulirali filozofi Thomas Hobbes, John Locke i Jean Jacques Rousseau, a u novije vrijeme filozof John Rawls. Prema nekima to je teorija o nastanku države. Ali mnogo je bitnije shvatiti da nije riječ o podrijetlu, nego o opravdanju države, i granicama legitimnosti državne vlasti. Sažet ću te različite koncepcije: *teoretičari društvenog ugovora* smatraju da je država nastala kada su pojedinci shvatili da je za njih bolje oportunistički prepustiti jedan dio vlastite slobode (suvereniteta) nekome drugome, kralju, vlastodršcu, demokratskoj vladi ili ukratko suverenu, kako bi umjesto njih obavljao opću funkciju zaštite, negoli se pridržavati svoje apsolutne slobode, kada je ćovjek ćovjeku vuk, i živjeti u stalnome strahu da će ga drugi, sa svojom apsolutnom slobodom, ubiti dok on spava. Ta koncepcija govori da su ljudi iz racionalnih i sebićnih razloga izabrali nekog vođu ili neke vođe, kojem su prepustili dio slobode, kako bi ih on štutio. Tako je «nastala» država. Međutim, kako taj vođa ne bi zloupotrijebio svoju moć, «društveni ugovor» se formulira tako da se unaprijed postave granice ovlasti vladaru. Ako vladar prekoraći ovlasti, ili vremenski rok koji mu je dan za obavljanje dužnosti, neposlušnost «podanika» i svrgavanje vladara su opravdani. Ta je teorija vrlo važno za sociologiju jer formulira granice ovlasti vlasti, u ime ljudskih prava (tj. osobne slobode), i načela demokratske vlasti. Za sociologiju je još mnogo važno spoznaja da većina današnjih društava i država živi na pretpostavkama o racionalnom pojedincu koji iz sebićnih interesa može stvoriti stabilne, jake i pravedne socijalne strukture. Međutim, sociolozi se često pitaju: a što je s neracionalnim pojedincima? Na koji način tretirati pojedince koji ili nisu u stanju, ili ne žele pripadati «općoj volji» koja je formulirala «univerzalne» zakone? Što je s onima koji nisu ili ne žele «potpisati» društveni ugovor? Iz toga proizlaze i daljnja važno sociološka pitanja, poput pitanja smrtne kazne. Ako je ćlan zajednice vlasti dao dio svoje slobode zato da štiti njegov život i sigurnost, smije li onda država imati smrtnu kaznu? Jer on zasigurno ne bi potpisao «ugovor» kojim se nekome dopustio da ga ubije. Oćito je da iz te teorije proizlaze brojna tumaćenja «dopustivih» normi u današnjem društvu.

Sociologija i politologija. Politologija se kao i antropologija uglavnom razvijala iz sociologije, ali je naglasak stavljala na proućavanje politike i predvićanja vezana za izbor vlasti ili njezine postupke. U novije vrijeme

međutim, ona je uspjela stvoriti neke važne modele političkoga i socijalnog ponašanja, koji se u sociologiji rijetko spominju. Riječ je o tzv. *teoriji javnoga izbora*. Teorija javnoga izbora primjerice dokazuje kako je za stranke koje se natječu za vlast obično «razumno» da prije parlamentarnih izbora pokušaju prikazati svoje stavove kao «umjerenije» negoli što su to doista, kako bi dobili glasove neodlučne «sredine» glasačkoga tijela. Isto tako, teorija javnoga izbora može dokazati kako neka mala politička stranka, time što predstavlja «jezičac na vagi» pri odlučivanju o parlamentarnoj većini, može postići najveći uspjeh u vlasti, jer je njezin utjecaj presudan za odluku o tome koja će stranka vladati. Teorija javnoga izbora pretpostavlja da se svi ljudi rukovode sebičnim interesom: to vrijedi za pojedince, za stranke na vlasti, za skupine koji čine izborno tijelo, pa i za narode. Taj se sebični interes pojedinaca i skupina mora uzeti u obzir, kako bismo na najbolji način predvidjeli ishode interakcija pojedinaca ili skupina.

Sociologija i biologija. U povijesti sociologije bilo je mnogo biologističkih teorija poput rasističkih, socijaldarvinističkih i dr. Danas se ponovno oživljavaju neki elementi biologizma u sociologiji, u tzv. sociobiološkim ili ekološko-bihejvioralnim teorijama. Prema sociobiolozima, poput Edwarda Wilsona, ljudska je genetika barem dijelom odgovorna za oblike socijalne strukture, te za razlike u postignućima, motivima, ili spolnim ulogama. Sociobiolozi pomoću genetskog nasljeđa primjerice pokušavaju objasniti kako to da je brak gotovo univerzalna karakteristika ljudskih društava, kako to da su muškarci oni koji udvaraju, a žene spol kojem se udvara, kako to da se iz sebičnosti može roditi altruizam, kako to da se u «zla vremena» više roditeljskog uloga ulaže u ženske, a u dobra vremena u muške potomke, kako to da su brojevi pojedinaca ovisnika o opojnim sredstvima uglavnom konstantni i sl. Bihejvioralni ekolozi, poput Napoleon Chagnona (Šanjona), uz pomoć genetičkih pretpostavki primjerice pokušavaju objasniti kako to da se za vlast uglavnom bore muškarci, i kako to da se u populaciji muškaraca s najizraženijim spolnim nagonom (od 15-30 godine) nalazi golemo većina pojedinaca koje odlikuje riskantno ili devijantno ponašanje. Premda se sociolozi najčešće odupiru biološkim objašnjenjima socijalnih činjenica, takve se biološke teorije u sociologiji ne bi smjele zanemariti. Slična disciplina je i tzv. evolutivna psihologija, koja pretpostavlja da je u evoluciji ljudskog mozga socijalnost odigrala bitnu ulogu, odnosno da je čovjek izgradio prirodne mehanizme prilagodbe socijalnoj okolini. Stoga kada ljudima postavimo identične zadatke, jednom kao apstraktno-logične, a drugi puta kao rješavanje nekog socijalnog spora, kao u primjeru tzv. Wasonova eksperimenta, ljudi u prosjeku tri puta bolje odgovaraju na zadatak sa socijalnim kontekstom, negoli na čisto apstraktni zadatak.

Sociologija i psihologija. Sociologija i psihologija imaju mnogo dodirnih točaka i zajedničkih teorija. Tijekom XX stoljeća velik je broj socioloških teorija proširivao područje psiholoških teorija (primjerice sociološki ili marksistički oblici psihoanalize, ili pak socijalni bihejviorizam), a katkada su se psihološke teorije izrađivale na temelju socioloških hipoteza. Jedna takva teorija jest teorija relativne deprivacije, koja kaže da razine sreće pojedinaca nemaju nikakve veze s njihovim bogatstvom, odnosno da se ljudi bolje osjećaju ako imaju dojam da su i njihovi bližnji jednako ugroženi kao i oni, negoli ako

imaju dojam da se samo njima čini socijalna nepravda. Osjećaj ugroženosti i lišenosti (deprivacije), stoga je relativan u odnosu prema skupini s kojom se pojedinac identificira. Već spomenuti sociološki interakcionizam često je isticao kako na oblikovanje ličnosti bitno utječe naš stav o tome kako nas drugi vide, odnosno kako doživljavamo sebe u odnosu prema drugima. Stoga i danas vrlo važnu vezu između sociologije i psihologije tvore ispitivanja manifestacija spomenutog Thomasovog teorema.

Sociologija i ekonomija. Za klasike sociologije, poput Marxa, Webera i Durkheima, veza između sociologije i ekonomije bila je nerazdvojiva. Tijekom XX stoljeća, te su se dvije discipline sve više počele razlikovati, pa danas sociolozi često zanemaruju ekonomske aspekte socijalnoga ponašanja koji bi po logici stvari trebali pripadati sociologiji. Primjerice, demografija se danas temeljitije izučava na studiju ekonomije negoli sociologije, premda ona ekonomistima koristi samo za ograničene svrhe. Isto vrijedi i za područje radnih odnosa, nezaposlenosti i sl. Danas je ekonomija stekla akademski status «monopolističke» znanosti: ona postavlja modele socijalnoga kretanja i socijalna predviđanja, a kada ekonomska predviđanja zakažu sociolozi se pozivaju u pomoć kako bi «pomoću lokalnih vrijednosnih sustava» objasnili zašto se ona nisu ustvarila. Međutim, nema nikakvoga razloga zbog kojih bi sociolozi odustali od predviđanja, ili ekonomistima «oteli» njihove predviđalačke teorije. Primjerice, ekonomist Gary Becker dobio je nobelovu nagradu za objašnjenja i predviđanja socijalnih činjenica poput podjele rada u braku, isplativosti diskriminacije ili ulaganja u društveni kapital (obrazovanje), pomoću tzv. *teorije racionalnoga izbora*. Poput teoretičara javnoga izbora, Becker je dokazivao kako se na gotovo sva socijalna ponašanja može primijeniti ekonomistički model «isplativosti» ili neisplativosti određenog ponašanja. Tako primjerice razine kriminala padaju proporcionalno ulaganju u policiju, i obrnuto. Spolne se uloge u obitelji diferenciraju tim više što se nadnice prema spolovima više razlikuju, pa se podjela rada u obitelji tim više «isplati»; ili obrnuto. Ulaganje u djecu (obrazovanje) oblik je kapitala koji se roditeljima «isplati» jer se povrat tih ulaganja može sigurnije očekivati u njihovoj starijoj dobi, i td.

Iz ovoga kratkog osvrtu o odnosu sociologije i drugih društvenih znanosti jasno je da su tzv. *demarkacione crte* razdvajanja disciplina u društvenim znanostima vrlo maglovite, a često i nepostojeće. Međutim, u vrijeme kada su se sve te discipline osnivale i postizale akademski položaj, bilo je iznimno važno dokazivati kako svaka od njih ima vlastito područje istraživanja, odnosno kako postoje *sui generis* fenomeni dotičnoga područja. Klasični primjeri u sociologiji su Durkheimova studija samoubojstva, u kojoj je Durkheim pokušao pokazati kako samoubojstva nisu prirodne ili psihološke činjenice, već ovise o stupnju integracije pojedinca u društvo, o njegovoj religioznosti i sl., drugim riječima o socijalnim uvjetima. Druga je studija Maxa Webera Protestantska etika i duh kapitalizma, u kojoj je Weber dokazivao kako fenomen kapitalizma, odnosno njegov nastanak, ima veze s područjem društvenih, odnosno religijskih vrijednosti, koje se manifestiraju kao ekonomska moć. Ekonomija je stoga manifestacija socijalnih vrijednosti.

Mnogi sociolozi i danas zastupaju takav izdvojeni stav sociologije u odnosu prema drugim disciplinama društvenih znanosti.